

УНИВЕРЗИТЕТ УМЕТНОСТИ

ISSN 1450–5681

ЗБОРНИК РАДОВА
ФАКУЛТЕТА ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ

Часопис Института за позориште, филм, радио и телевизију

35

Београд
2019.

Ognjen Obradović¹
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

REPREZENTACIJA LGBT+ ZAJEDNICE U IGRANIM PROGRAMIMA RTS-a (2014–2018)

305-055.3:791.242
791.242(497.11):316.367.7
7.097(497.11)
COBISS.SR-ID 276093964

Apstrakt

Ovaj rad istražuje načine na koje je LGBT+ zajednica predstavljena u igranim programima RTS-a kao javnog medijskog servisa. U prvom delu rada analiziramo kako Zakon o javnim medijskim servisima, Statut RTS-a i Pravilnik o zaštiti ljudskih prava tretiraju pitanje seksualnih i rodnih manjina, sa ciljem da ispitamo da li i u kojoj meri javni medijski servis predviđa programski prostor za LGBT+ zajednicu. Nakon toga, analizom konkretnih portreta u serijama *Ubice mog oca* i *Senke nad Balkanom* želimo da razmotrimo da li su likovi drugačije seksualnosti prikazani stereotipno ili autentično, što se dalje odražava na učvršćivanje negativnih ili afirmaciju pozitivnih stavova o zajednici.

Ključne reči

LGBT+, *Ubice mog oca*, *Senke nad Balkanom*, medijska politika, javni servis

Uvod

Ako se dovoljno daleko izmaknemo, shvatićemo da je druga decenija 21. veka donela neke važne novine u pogledu igranog televizijskog programa u Srbiji. Trudeći se da uhvate korak sa svetom, domaće televizije upustile su se u ambicioznije poduhvate, pre svega na planu produkcije serijskog programa, gde su, manje ili više uspešno, pokušale da napuste ustaljene šablone i ponude publici sadržaje koji bi mogli da pariraju programima HBO-a, Netflix-a i sl. Stidljivo, ali ipak primetno, promalaju se likovi *drugačijih* seksualnih identiteta. Iako se radi o skromnom broju likova, smatramo da ova neve-

¹ ognjen.obradovic.ue@gmail.com

lika, ali ipak nekakva prisutnost LGBT+ zajednice² zavređuje našu pažnju. Opredeljenje da polje interesovanja suzimo na programe RTS-a proizilazi iz činjenice da javni medijski servis, pre nego komercijalne televizije, ima zadatak da odrazi raznolikost jednog društva, kao i da ima emancipatorsku ulogu pokretača pozitivnih promena. Kako bismo pitanje reprezentacije LGBT+ zajednice sagledali iz ugla medijske politike, analizu smo ograničili na period od početka važenja Zakona o javnim medijskim servisima, koji je donesen 13. avgusta 2014. godine.

Seksualna i rodna različitost iz ugla medijskih zakona

Definišući delatnost Javnog medijskog servisa (JMS), Zakon o javnim medijskim servisima predviđa da njegovi sadržaji imaju za cilj:

[...] ostvarivanje ljudskih prava i sloboda, razmenu ideja i mišljenja, negovanje vrednosti demokratskog društva, unapređivanje političke, polne, međunacionalne i verske tolerancije i razumevanja, kao i očuvanje nacionalnog identiteta srpskog naroda i nacionalnih manjina, kao i pružanje audio i audio-vizuelnih medijskih usluga i objavljivanje elektronskih izdanja kao usluga od javnog interesa. (Zakon o javnim medijskim servisima 2014: 1)

Zakon je nedvosmislen i kada je reč o javnom interesu koji ostvaruje javni medijski servis i, stoga, navodi:

2) poštovanje i predstavljanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrednosti i institucija i unapređivanje kulture javnog dijaloga;

[...]

5) zadovoljavanje potreba u informisanju svih delova društva bez diskriminacije, vodeći računa naročito o društveno osetljivim grupama kao što su deca, omladina i stari, manjinske grupe, osobe sa invaliditetom, socijalno i zdravstveno ugroženi i dr. (isto: 3)

Dakle, kako to Zakon definiše, vrednosti JMS-a su demokratske, a njegovi programi treba da zadovolje sve članove društva. Zakon, takođe, predviđa

---

2 Znak plus u skraćenici LGBT+ treba da označi i one seksualne i rodne identitete koji nisu sadržani u ova četiri slova, kao što su interseks, aseksualni, *queer* itd., pa tako u dužem obliku skraćenica može biti i LGBTQIA+ ili čak još duža.

obavezu posebne brige o manjinskim grupacijama, ali u njih eksplicitno ne ubraja seksualne i rodne manjine.

Na potpuno isti način, pozivajući se na Zakon o JMS-u, Statut Javne medijske ustanove Radio-televizije Srbije definiše javni interes kroz „negovanje vrednosti demokratskog društva”, a poštovanje tolerancije i različitosti postavlja kao jedan od svojih zadataka (Statut Javne medijske ustanove Radio-televizije Srbije 2014: 2).

Kada je reč o Pravilniku o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga, koji je donelo Regulatorno telo za elektronske medije (REM) 2015. godine, u članu 21. zabranjuje se objavljivanje programskih sadržaja kojima se povređuje ljudsko dostojanstvo, uz ogradu da se pri povredi ovog člana uzima u obzir „da li za emitovanje programskog sadržaja postoji programsko ili umetničko opravdanje” (Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga 2015: 9), što može biti prilično rastegljiva kategorija. Istini za volju, jasna granica i ne može biti egzaktno definisana, ali u društvu u kom je homofobija sveprisutna i u kom se govor mržnje najčešće ne sankcioniše, ovaj član može biti naročito podložan zloupotrebi i bilo bi dobro preciznije odrediti šta bi bila donja granica koja se ne sme prelaziti.

Za razliku od Zakona o JMS-a i Statuta RTS-a, Pravilnik eksplicitno navodi seksualnu orijentaciju kao element nečijeg identiteta koji ne sme biti predmet diskriminacije. U članu 27. piše:

Pružalac medijske usluge ne sme objaviti programski sadržaj koji sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica, zbog njihove rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije (podvukao O. O.), [...] i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava. (isto: 12)

Ako bi trebalo da damo generalni zaključak nakon razmotrenih dokumenata, rekli bismo da zakonska regulativa promoviše vrednosti po kojima bi LGBT+ zajednica trebalo da dobije svoj prostor u programima javnog medijskog servisa, ali da je, zapravo, otvoreno ne prepoznaje i ne imenuje kao grupu kojoj bi trebalo posvetiti posebnu pažnju (kao što predviđa za nacionalne manjine, osobe sa invaliditetom itd.), osim i jedino u slučaju zabrane diskriminacije definisane u Pravilniku REM-a.

Zastupljenost LGBT+ likova u domaćem dramskom i serijskom programu

U periodu koji ispitujemo RTS je kao producent ili koproducent proizveo 22 igrane serije i mini serije³. U samo 2 pojavljuju se likovi koji su pripadnici LGBT+ zajednice – *Ubice mog oca* i *Senke nad Balkanom*. U istom periodu javni medijski servis proizveo je 7 televizijskih filmova i 3 studijske televizijske drame, ali ni u jednoj od njih nisu prikazane seksualne i rodne manjine.

Važno je napomenuti i to da su u pomenutim serijama likovi koje analiziramo sporedni i da je reč o ukupno 4 lika (po 2 lika u obe serije). Kao što je naglašeno na samom početku, kvalitativna analiza konkretnih slučajeva, pružiće nam potpuniji uvid u načine na koje je LGBT+ zajednica predstavljena u igranim programima RTS-a.

Govoreći u brojevima, BBC je izradio strategiju pod nazivom *Diversity and Inclusion Strategy 2016–2020*, u kojoj je jedan od ciljeva da do 2020. godine LGBT likovi čine barem 8% programa, uključujući i neke glavne uloge (BBC 2016: 9). Samo procenat naslova u kojima se pojavljuju seksualne i rodne manjine u igranim programima u (ko)produkciji RTS-a je 6,25% (2 od 32 naslova), dok bi zastupljenost u ukupnom programu sigurno bila značajno manja. Mimo procenata, naročito je važna stavka plana po kojoj neke od glavnih uloga treba da pripadnu seksualnim i rodnim manjinama, jer implicitno poručuje da i ovi junaci zaslužuju da budu nosioci priče, a ne samo sporedni marginalni likovi.

Ubice mog oca

Serija *Ubice mog oca* pisana je po uzoru na uspješne skandinavske krimi serije, pre svega seriju *Ubistvo (Forbrydelsen, 2007–2012)*, od koje preuzima dramaturški zamajac – smrt devojkice pod nejasnim okolnostima, čije razrešavanje uzburkava društvene i porodične duhove.

Inspektor Jakovljević (Vuk Kostić), glavni lik u seriji, otkriva da Strahinja (Aleksandar Đurica), prvi osumnjičeni, ima alibi za noć Miličinog ubistva, ali da ne želi da ga iskoristi. Naime, Strahinja je tu noć proveo sa svojim dečkom

3 Kriminalistička serija *Pet* (2018–), čija je pilot epizoda premijerno prikazana tokom novogodišnjih praznika, nije obuhvaćena analizom jer nije prikazana u celosti, mada ni u emitovanoj pilot epizodi nema likova koji bi bili predmet naše analize.

Pecom (Đorđe Živadinović Grgur), sinom ministra Kovačevića. Peca se plaši da svedoči iz straha od očeve reakcije, a Strahinja to odbija da bi zaštitio Pecu, što istragu dovodi u ćorsokak.

U istraživanju koje je sproveda radna grupa BBC-ja 2009. godine, u kom su ispitivali portretisanje gejeva, biseksualaca i lezbijki u svojim programima, jedan od zaključaka je da očekivanja publike pri portretisanju manjina variraju u zavisnosti od žanra. U dramama se pre svega očekuje autentičnost (BBC 2010: 7), koja je u serijama kriminalističkog žanra važna i zarad nepredvidljivosti zapleta.

Možemo reći da je serija *Ubice mog oca* ovaj zahtev ispunila uspešno. Lik Strahinje je autentičan i ne uklapa se u očekivani stereotip gej muškarca. On je poslovan čovek visokog društvenog statusa, odmerenog i dostojanstvenog držanja, koji čak i u najstresnijim situacijama ostaje pribran. Ujedno, Strahinjino neuklapanje u stereotip je i dramaturški efikasno rešenje, jer njegova homoseksualnost dolazi kao iznenađanje i preokret u istrazi. Motiv straha od javnog sramoćenja usled razotkrivanja seksualnog identiteta uspešno je iskorišćen da inspektoru veže ruke i uspori istragu. Naposletku, Strahinja se ubija kako bi zaštitio Pecu i ovaj gest žrtvovanja samo zaokružuje prvobitni utisak o autentično portretisanom karakteru.

S druge strane, lik Pece, uspešnog baletskog igrača koji živi u Parizu, bliži je očekivanom stereotipu. U prvim epizodama Pecino držanje je kukavičko – on odbija da da alibi čoveku koga voli zbog straha od razotkrivanja, koje bi, kako on to misli, razljutilo njegovog oca i kompromitovalo ugled i karijeru. Time se Pecin lik uklapa u kliše *slabog geja*, a u odnosu sa ocem u prepoznatljivi obrazac *jak otac – slab sin*.

Nakon Strahinjinih samoubistva u zatvoru situacija se menja. Peca odlučuje da aktivno pomogne u istrazi i uzima stvar u svoje ruke, ukravši dokumenta iz očevog sefa. Aktivna uloga u zapletu, koja je obično rezervisana za muškog (strejt) protagonistu, ovde pripada i liku koji, posmatrano u rodnim i seksualnim stereotipima, nosi odlike ženskog identiteta (balet, feminizirana pojava, kukavičluk) i od kog se očekuje pasivnost. Peca se, takođe, otvoreno suočava sa ocem i *autuje*⁴ mu se, što je verovatno i prva scena *autovanja* u nekoj do-

4 Autovanje (od engleskog *coming out*) odnosi se na dobrovoljno otkrivanje sopstvenog seksualnog identiteta.

maćoj seriji. Suprotno uverenju svog sina, ispostavlja se da Kovačević nema problem sa sinovljevom seksualnošću⁵.

Inspektor Jakovljević, hrabri blago dekadentni maćo policajac, kakve smo već mnogo puta videli, Peci se obraća s poštovanjem, a o njegovoj ljubavi sa Strahinjom govori kao o bilo kojoj drugoj: „Čudan si ti čovek! Vamo mi pričaš o iskrenoj ljubavi sa Strahinjom, a ostavljaš ga na cedilu.” (*Ubice mog oca*, 2016, epizoda 1.3: 19:23–19:33) Iako bi se od lika kao što je Jakovljević moglo očekivati da, makar u nekoj *dobronamernoj šali* ismeje Pecinu seksualnost, on to ne čini. Kada ga ubeđuje da pomogne Strahinji, Jakovljević mu poručuje da *bude čovek*, insistirajući na njegovom moralu, a ne da *bude muškarac*, što bi bila srodna replika, ali koja bi, osim etičnosti podvukla i ismejala rodno-seksualni identitet lika. U navedenim nijansama vidimo da su autori izbegli humor baziran na homofobiji i stereotipizaciji lika gej muškarca, iako bi to najverovatnije donelo dodatne komičke poene. Ujedno, odnos i saradnja sa Pecom daju i inspektoru Jakovljeviću dodatnu dimenziju, koja i njegov lik usložnjava i izmiče od stereotipa maćo policajca.

Nema dileme: oba gej muškarca u seriji *Ubice mog oca* prikazana su autentično i s neophodnom empatijom. Pored toga, očeva reakcija na sinovljevo *autovanje*, kao i tolerantan odnos policajca prema gej mladiću ruše stereotype i senzibilišu publiku da razumeju i prihvate one drugačijih identiteta. Međutim, ovim se naša analiza ne završava. Nakon što smo razmotrili karaktere Strahinje i Pece i odnos drugih likova prema njima (Kovačević i Jakovljević kao predstavnici sistema i patrijarhata), ostaje nam da preispitamo i onaj najširi koncentrični krug – celokupnu ideologiju serije.

Na ovom planu, u seriji *Ubice mog oca* postoji jedan paradoks. Iako su likovi koji reprezentuju deo LGBT+ zajednice prikazani slojevito, ženski likovi u seriji, predstavljeni su krajnje pojednostavljeno. Melodramski sloj serije počiva na ljubavnom trouglu između inspektora Aleksandra, tužiteljke Marije (Katarina Radivojević) i forenzičarke Jelene (Nina Janković). Likovi obe žene gravitiraju oko lika inspektora i u potpunosti se iscrpljuju u odnosu sa njim. Njihovi poslovi samo su još jedno oruđe koje one imaju na raspolaganju da dođu do Aleksandra i da mu udovolje. Vuk Bošković u svojoj kritici tačno

5 U svojoj kritici Vuk Bošković ovo vidi kao slabo mesto jer onda „ceo podzaplet o Strahinji i Peci i gej odnosu i strahu od ministra gubi smisao” (Bošković 2016). Međutim, pre bismo rekli da je ovo jedan (pomalo nejasno izveden) preokret u priči, koji humanizuje Kovačevićev lik i ujedno nam otkriva da je Pecin strah bio neopravdan, jer Kovačević, iako negativac po mnogim parametrima, nije negativac i po ovom pitanju.

uviđa dve stvari: da dve žene nikada ne pričaju ni o čemu osim o muškarcima i da je jedini ženski lik kome je karijera na prvom mestu – Obradovička, prikazan izuzetno negativno (Bošković 2016). Dve glavne ženske junakinje gotovo da nemaju svoju volju – šta god Aleksandar uradio, one će mu na kraju oprostiti, jer njihovo ispunjenje zasniva se isključivo na realizaciji veze sa njim. Obe junakinje su vrlo stereotipne – Mariju možemo da odredimo kao prepoznatljivi tipski lik *manipulativne kučke*, dok je Jelena čedna i neiskvarena devojka – antipodi kakve nalazimo u bilo kojoj latinoameričkoj sapunici. Za razliku od Pece, iako ima prostora za to, ni jedna ni druga žena nikada suštinski neće biti deo centralnog krimi zapleta, već isključivo melodramskog ljubavnog trougla, zbog čega se željeni žanr krimi serije rastače. Likovi majki su, takođe, definisani preko odnosa s muškarcima. Natalija Despotović (Nataša Ninković) vodi se isključivo niskim strastima, ljubomorom i željom za osvetom. Ona je udarila, a možda i žaračem ubila svoju ćerku, jer je ova bila u vezi sa njenim ljubavnikom. Kao što je ultimativni cilj Marije i Jelene veza sa Aleksandrom, tako i čitavim Natalijinim likom upravlja ono što bi se, ne bez mizoginijih nanosa, nazvalo *ženska sujeta*. U toj svojoj jednodimenzionalnosti i iracionalnosti, žene su spremne na sve, pa čak i na ubistvo sopstvene ćerke iz ljubomore.

Analiza načina na koji su kreirani ženski likovi na prvi pogled može izgledati kao duga digresija, ali zapravo je od suštinske važnosti za temu. Inspektor Jakovljević (i drugi muškarci) i žene koje ih okružuju reprezentuju jedan patrijarhalno ustrojenu svet koji razrešenjem zločina treba vratiti u ravnotežu. Naše pitanje je: da li u takvom sistemu, u kom je mačo inspektor centralna figura koja može da ponovo uspostavi poljuljani poredak, a u kom su žene isključivo motivisane ljubavlju (i ljubomorom) prema muškarcima, ima mesta za LGBT+ likove? Prvi i očigledni odgovor je da ima, jer oni su prisutni u zapletu. Međutim, iako su likovi dvojice gej muškaraca delikatno dramaturški iscrtni, dominantni patrijarhalni poredak im ne ostavlja mnogo prostora. Zapravo, prostor koji im se nudi je isključivo na margini društva. Drugim rečima, autentičnu karakterizaciju gej muškaraca u velikoj meri anulira jednodimenzionalnost ženskih likova, koja je pouzdan simptom jednog patrijarhalnog mizoginog društva, u kome će se i Strahinja i Peca još dugo stideti.

Senke nad Balkanom

Serijska *Senke nad Balkanom* publiku je privukla uzbudljivim trilerskim zapletom, smeštenim u dvadesete godine prošlog veka, u kom se politika, šverc droge i misteriozni zločini prepliću u potrazi za nestalim relikvijama. U seriji su dvojica junaka gej – fotograf Neven (Viktor Savić) i general Živković (Nebojša Dugalić), dok je glavna junakinja Maja Davidović (Marija Bergam) možda biseksualka, što ćemo u nastavku detaljno razmotriti.

Jedan od najvažnijih podzapleta u seriji bavi se potragom za fotografijama koje kompromituju generala Živkovića kao homoseksualca. Zanimljivo je da seriju *Senke nad Balkanom* sa *Ubicama mog oca* povezuje isti motiv, koji je iskorišćen kao važan dramaturški mehanizam u zapletu, a to je strah usled javnog razotkrivanja homoseksualnosti. Radnju dve serije možda deli čitav vek, ali represija nad onima drugačijeg seksualnog identita u obe je vrlo snažna.

Pomenute Živkovićeve fotografije napravio je Neven, fotograf koga je problem sa drogom doveo u neprilike. U drugoj epizodi, govoreći o njemu, Maja Davidović kaže inspektoru „Neven je bio problematična, kompleksna ličnost, bio je homoseksualac” (*Senke nad Balkanom*, 2017, epizoda 1.3: 9:31–9:36). Od slobodoumne junakinje kakva je Maja Davidović očekivalo bi se da homoseksualnost ne percipira kao znak problematične ličnosti, iako svakako jeste nešto što određenoj ličnosti može doneti probleme. Ako i otpišemo Majinu izjavu kao nezgrapnu ili uslovljenu istorijskim okolnostima, ostaje činjenica da je Neven svakako prikazan vrlo stereotipno, kao nestabilni gej umetnik, koji definitivno ne bi prošao pominjani zahtev autentičnosti.

Mnogo više „mesa” za analizu daje nam general Živković. Istorijski gledano, Petar Živković bio je istaknuta politička figura između dva rata. Kao osoba od poverenja kralja Aleksandra, obavljao je najviše državne funkcije (uključujući i onu predsednika vlade 1929–1932). Bile su čuvane priče o njegovoj nenadmašnoj disciplini i sposobnosti, ali i homoseksualnosti, koja je bila predmet nekoliko upamćenih afera. Upravo jedna takva (domaštana) afera nalazi se u središtu podzapleta sa kompromitujućim fotografijama. Maja Davidović, direktorka i suvlasnica banke koja je u krizi, planira da uceni Živkovića fotografijama, na kojima je general uslikan u krevetu sa mladićima. Interes za njih ima i Alimpije Mirić, koji će učiniti sve da osigura monopol u švercu drogom.

Na spornim fotografijama nalazi se general Živković sa dvojicom mladića, od kojih je jedan u odeći, a drugi svučen do pasa. Živković je u svojoj prepoznatljivoj beloj uniformi, sa kapom na glavi, a mladići leže pored njega, jedan s leve, a drugi s desne strane. Na prvoj fotografiji Živković ih hrani bananama, a na drugoj on jede grožđe, dok mu mladić svučen do pasa drži glavu na ramenu. U uslikanom prizoru gotovo da nema ničeg erotskog: obučeni general se ne ljubi i ne dodiruje sa mladićima, čak bismo bez problema mogli pomisliti da su mu oni rođaci ili prijatelji. Dakle, fotografije maltene da i ne dokazuju ništa, toliko da ih možemo smatrati dramaturški nelogičnom tačkom u zapletu. Postavlja se pitanje: kako je došlo do toga da one budu očišćene od bilo kakve erotičnosti u seriji koja bukvalno vrvi od slika nasilja i seksa (i nasilnog seksa), prateći u tome estetiku svojih uzora, kao što je serija *Igra prestola* (*Game of Thrones*, 2011–)?

U pominjanom istraživanju BBC-ja o prikazu LGB osoba u njihovim programima, izdajamo za nas dva važna i relevantna zaključka:

- Ispitanici su pokazali manji stepen otpora spram sadržaja koji prikazuju dve žene (22%) od onih koji prikazuju dva muškarca (27%).
- Stepem neprijatnosti koji sadržaji s LGB likovima uključuju rastao je sa stepenom prikazane emocionalne i telesne intimnosti među istopolnim partnerima. Čak i ona grupa ispitanika koja je načelno iskazala naklonost prema zajednici (*comfortable heterosexual people*), imala je inicijalni otpor spram prikazivanja seksualne intimnosti. (BBC 2010: 19–21)

Upravo u ovoj vrsti otpora treba tražiti uzrok što kompromitujuće fotografije, zapravo, ne izgledaju kompromitujuće. Tabu prikazivanja emocionalne i telesne bliskosti između dva muškarca uzeo je svoj danak i time umanjio uverljivost čitavog podzapleta.

S druge strane, prvi put kada se pojavi u seriji, Maja Davidović je obnažena i miluje lice druge nage devojke, koja joj leži na krilu. Međutim, kada njen ljubavnik Vojin (Miloš Timotijević) uđe u prostoriju, Maja zamoli Kosu da izađe, na šta će ona koketno pozvati Vojina da im se pridruži. Možemo li, na osnovu opisane scene, govoriti o biseksualnosti Maje Davidović? Kada uporedimo svučenu direktorku sa obučanim generalom, šta možemo da zaključimo?

U tekstu *Vizuelno zadovoljstvo i narativni film*, oslanjajući se na psihoanalizu, teoretičarka Lora Malvi (Laura Mulvey) iznosi tezu da je nesvesno, formirano dominantnim patrijarhalnim poretkom, odredilo načine viđenja i zadovoljstvo koje pronalazimo u gledanju.

U svetu uređenom polnom neravnotežom, zadovoljstvo u gledanju bilo je postavljeno kao rascep između aktivnog/mušskog i pasivnog/ženskog. Određujući muški pogled projektuje svoju fantaziju na žensku figuru koja je stilizovana u skladu s njim. U svojoj tradicionalno egzibicionističkoj ulozi žene su istovremeno gledane i izložene, svojom pojavom kodiranom za snažan vizuelni i erotski učinak, tako da se može reći da one konotiraju gledanost. [...] Tradicionalno, izložena žena je funkcionisala na dva nivoa: kao erotski objekt za junake priče koja se odvija na ekranu, i kao erotski objekt za posmatrača u auditorijumu, sa tenzijom koja se pomera između pogleda sa obe strane ekrana. (Malvi 2017: 44)

Malvi je pisala o mejnstrim holivudskom filmu, ali njene teze bez problema možemo primeniti i na ono što smo videli u seriji *Senke nad Balkanom*. U opisanoj sceni iz prve epizode i Maja i Kosa su erotski objekti servirani za muški pogled (protagoniste i gledaoca). Njihova bliskost i dodirivanje, kao i Kosin poziv upućen Vojinu, u stvari su samo odraz muške fantazije. Zato ovde ne možemo govoriti o autentičnoj biseksualnosti junakinje. U tome i treba tražiti razlog zašto su ispitanici u BBC-jevom istraživanju iskazali manje nelagode spram scene u kojoj su dve žene intimne. Rezervisana i namenjena pogledu strejt muškarca, ta *intimnost* ne deluje po poredak subverzivno, niti ga ugrožava, već ga, naprotiv, potvrđuje. Pomenimo i to da su u najvećem broju scena seksa u seriji muškarci obučeni, a žene, kao objekti muškog pogleda, gole. Nemali broj scena počinje silovanjem: susret Mustafe i Krste, Vojinove žene i njenog ljubavnika, kojima se one u nastavku čina predaju. Čak će i Stanko Pletikosić, spetljani i zbunjeni inspektor, grubim agresivnim seksom sa prostitutkom u Jatagan mali dokazati da je dostojan da bude jedan od nosilaca radnje i pogleda. Ono što Sara Radojković vidi kao usložnjavanje karaktera mladog inspektora (Radojković 2017), u stvari je Stankova inicijacija u ravnopravnog muškog subjekta, s kojim se gledaoci mogu identifikovati.

Pre nego što vidimo Maju i Kosu u krevetu, u jednom kratkom kadru prikazana je Maja, sa cigaretom u ustima, kako plače. To bi trebalo da nam stavi do znanja da je Maja nesrećna i krhka, uprkos fasadi jake i uspešne žene. U skladu s tim, ove orgije u Majinoj kući, kao i nerazrađeni odnos sa Kosom, mogu se tumačiti kao simptom njenog unutrašnjeg nemira. I iz tog ugla, njena sek-

sualnost nije autentična već je samo posledica nesređenosti i autodestrukcije. Kada u njen život uđe *pravi muškarac* (ispostaviće se da Vojin to nije) Andra Tanasijević (Dragan Bjelogrić), čvrsta muška ruka koja će je štititi i voditi kroz zaplet, orgije, Kosa i drogiranje, ostaće u prošlosti. Naše zaključke potvrđuje i izveštaj BBC-ja, u kome stoji da se lezbijski odnosi često prikazuju samo kao faza u životu žene, a da se biseksualnost posmatra kao oblik ponašanja, a ne kao validna seksualna orijentacija (BBC 2009: 33), baš kao što je to slučaj u *Senkama nad Balkanom*.

Dramaturški gledano, lik Maje Davidović oblikovan je slojevito i odlikuje ga delatnost koja junakinju izdvaja iz tipično pasivne ženske pozicije. Međutim, njena erotičnost i seksualnost orijentisane su isključivo oko muškog pogleda. Ponovo smo, kao i u *Ubicama mog oca*, u svetu sa jasno izgrađenom patrijarhalnom hijerarhijom odnosa. Nije slučajno što je Andra Tanasijević, zapravo, identičan junak kao Jakovljević – mačo inspektor sa traumama iz prošlosti, ludo hrabar i sklon porocima. Ovi junaci, kako to kaže Lora Malvi, ne trpe teret polne objektivacije, oni su pokretači priče i nosioci pogleda, ali ne i predmet pogleda (Malvi 2017: 44). Zaista, u seriji nijedno muško telo nije prikazano erotizovano i kao predmet želje, a muškarci se pojavljuju nagi u retkim prilikama. Čak i Maja, kao junakinja naizgled oslobođene seksualnosti, ne posmatra Andrinu telo erotizovano, već ga zaljubljeno gleda kako jaše na konju – njenu želju zamenjuje divljenje prema muškarcu, tj. njegovom idealnom egu. Vratimo se i na primer sa fotografijama i obučenim generalom: čak ni tela gej muškaraca ne trpe objektivaciju i nisu prikazana kao predmet žudnje. Prepreka ispoljavanju otvorene gej seksualnosti je dvostruka – narušava se integritet muškog subjekta i oduzima mu se privilegija nosioca pogleda (tradicionalno usmerenog ka ženi), a njegov se pogled slama vraćajući se ka muškom telu koje ne trpi objektivaciju. S druge strane, gej ili *bi* žene, lakše mogu sebi i svojoj seksualnosti obezbediti vidljivost na ekranu strukturisanom oko muškog pogleda, ali ona je samo prividna, jer ostaje zarobljena u okviru muške fantazije i ne biva shvaćena kao autentična.

Za razliku od Maje Davidović, general Živković je jednodimenzionalan lik. Možemo reći da je on jedan od 2 potpuna negativca (drugi je Alimpije Mirić). Za pomenutu dvojicu junaka jedini motivi su sticanje i očuvanje moći. Na kraju sezone, Mirić ispriča priču o maltretiranoj majci, koja je nakon godina trpljenja ubila njegovog oca, čime se, makar u minimalnoj meri, dodaje reljefnost liku. Čak i jedan ovakav detalj izostaje u slučaju hladnokrvnog Živkovića. Jedino gluma Nebojše Dugalića uspeva da pribavi ovom čoveku dozu šarma i životnosti, koja ga čuva da se ne utopi u jednodimenzionalnosti zlog

vlastoljubivog geja. Nasuprot *Ubicama mog oca*, stiče se utisak da autori *Senke nad Balkanom* nisu razmišljali o portretisanju ljudi drugačije seksualnosti prilikom portretisanja Živkovića, Nevena, pa i Maje Davidović.

Nakon što smo razmotrili likove 4 gej muškarca u dve domaće serije i jednu potencijalnu biseksualku, moglo bi se postaviti pitanje zašto se rad bavi reprezentacijom LGBT+ zajednice, kad nismo ni imali pravi primer za analizu lezbijskih identiteta, a nikakav u slučaju transseksualnih, interseksualnih, itd. Odgovor se krije u nameri da skrenemo pažnju na apsolutno odsustvo lezbijki i transrodnih osoba u domaćim serijama nastalim u produkciji i koprodukciji RTS-a u navedenom periodu. Odsustvo reprezentacije i nevidljivost su, takođe, znak, i to, u ovom slučaju, ne baš ohrabrujući.

Zaključak

Analizirajući Zakon o JMS-ima, Statut JMS-a, kao i Pravilnik REM-a o zaštiti ljudskih prava, možemo da zaključimo da zakon implicitno predviđa prostor za LGBT+ zajednicu u programima javnog medijskog servisa, s obzirom na to da počiva na demokratskim vrednostima. Međutim, građani drugačije seksualne orijentacije direktno su imenovani samo u slučaju zabrane diskriminacije (Pravilnik REM-a). Blagonakloniji zaključak bio bi da su medijski zakoni načelno otvorili prostor LGBT+ zajednici u igranim programima RTS-a, ciničniji da su seksualne manjine prepoznate samo kao potencijalne žrtve raznih vidova diskriminacije, ali ne i kao društveno osetljiva grupa kojoj javni medijski servis treba da se posveti u svojim programima. U svakom slučaju, izostaje bilo kakvo strateško promišljanje ovog problema, što bi trebalo da bude pitanje koje bi se sistemski razmotrilo u okviru Programskog saveta RTS-a ili na inicijativu odgovornog urednika programa.

LGBT+ zajednicu u igranim programima javnog medijskog servisa reprezentuju četiri gej muškarca i jedna potencijalna biseksualka, dok nema nijednog portreta transrodne osobe ili lezbijke. Najviše prostora dato je kroz portret lika Pece u seriji *Ubice mog oca*, koji je prikazan slojevito i ima aktivnu ulogu u zapletu. Analizirajući navedene naslove, došli smo do zaključka da reprezentaciju drugačijih seksualnih i rodnih identiteta nije moguće isključivo misliti preko portreta LGBT+ likova, već se u obzir mora uzeti i celokupna ideologija dela. Iako su, za razliku od serije *Senke nad Balkanom*, likovi Pece i Strahinje u seriji *Ubice mog oca* oblikovani s pažnjom, dominantni patrijarhalni poredak ih potiskuje na marginu.

Intimnost među istopolnim, naročito muškim partnerima, predstavlja tabu i nije prikazana u analiziranim serijama: Strahinja i Peca se nikada ne sretnu, a kompromitujuće fotografije generala Živkovića očišćene su od seksualnosti. S druge strane, trpeći teret muškog pogleda i objektivacije, seksualnost dve žene nikada se ne doživljava autentično, za šta je primer lik Maje Davidović i njen odnos sa Kosom u seriji *Senke nad Balkanom*.

Pojavu likova drugačije seksualnosti u domaćim serijama novije produkcije ocenjujemo kao pozitivnu okolnost, ali bi početak sistemskog promišljanja reprezentacije LGBT+ zajednice, kao i finansiranje serije ili barem TV filma u kome bi LGBT+ likovi imali glavne uloge bio značajan pomak za RTS kao javni medijski servis.

Literatura

- BBC. 2010. *Portrayal of Lesbian, Gay and Bisexual People on the BBC*, URL: file:///C:/Users/Asus/Desktop/medijska%20politika/BBC%20diversity_summaries_lgb.pdf, [Pristupljeno: 16. 7. 2018].
- BBC. 2016. *Diversity and Inclusion Strategy 2016-2020*, URL: <http://downloads.bbc.co.uk/diversity/pdf/diversity-and-inclusion-strategy-2016.pdf>, [Pristupljeno: 20. 7. 2018].
- Bošković, Vuk. 2016. „Gledali smo Ubice mog oca da vi ne biste morali”, *Vice*, Decembar 13, URL: <https://www.vice.com/rs/article/mgv554/gledali-ubice-mog-oca-da-vi-ne-biste-morali>, [Pristupljeno: 20. 7. 2018].
- Malvi, Lora. 2017. *Vizuelna i druga zadovoljstva*, Beograd: Filmski centar Srbije.
- Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga 2015, Sl. Glasnik RS br. 25/2015, REM, URL: <http://rem.rs/uploads/files/Pravilnici/4970-,Pravilnik%20o%20zastiti%20ljudskih%20prava%20S%D0%90%D0%88%D0%A2.pdf>, [Pristupljeno: 15. 7. 2018].
- Radojković, Sara. „Šta valja u „Senkama nad Balkanom, a često ne valja u drugim domaćim serijama”, *Vice*, Novembar 21, 2017, URL: <https://www.vice.com/rs/article/j5j3jb/sta-valja-u-senkama-nad-balkanom-a-cesto-ne-valja-u-drugim-domacim-serijama>, [Pristupljeno: 20. 7. 2018].
- Statut Javne medijske ustanove Radio-televizije Srbije 2014, Statut, Sl. glasnik RS br. 83/2014, RTS, <http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2014/12/03/6264133/statut.pdf>, [Pristupljeno: 16. 7. 2018].
- Zakon o javnim medijskim servisima 2014, Sl. glasnik RS br. 83/2014, 103/2015 i 108/2016, REM, URL: <http://rem.rs/uploads/files/Zako->

ni/2972-Zakon%20o%20%D1%98avnim%20medijskim%20servisima.pdf, [Pristupljeno: 21. 7. 2018].

TV serije

- *Senke nad Balkanom*, autori D. Bjelogrić, V. Kecmanović, S. Koprivica, D. Pajović, D. Stojiljković, Sezona 1. Beograd: Cobra Film Department, RTS, 2017.
- *Ubice mog oca*, autori P. Antonijević i N. Drakulić, Sezona 1. Beograd: Direct Media, RTS, United Media, Work in Progress, 2016.

REPRESENTATION OF LGBT+ COMMUNITY IN RTS DRAMA PROGRAMMES (2014–2018)

Abstract

This paper examines ways of representing LGBT+ community in drama programmes on RTS as public broadcaster. In the first part we analyze how and to what extent The Public Media Services Act, RTS Statute and Rulebook on Human Rights address the issues of sexual and gender minorities, in order to examine whether public media service allows space for LGBT+ community in its programme. Afterwards, by analyzing concrete representations in TV series My Father's Killers and Shadows over Balkan, we aim to distinguish if the characters of different sexualities are represented stereotypically or authentically, which in turn further affects either strengthening of negative attitudes towards LGBT+ community or their affirmation.

Key words

LGBT+, My Father's Killers, Shadows over Balkan, media politics, public broadcaster

